

Гносеологизација онтологије и онтологизација гносеологије

Исток и Запад нису вечито били у сукобу и у вечитом рату као што је то данас случај. Некада је то била једна велика Православна Васељена од Британије до Индије. Тако је бар било од 313. године до 1054. године. Неки делови те Васељене на истоку пали су у несторијанизам и монофизитизам да би на крају у 7/8. веку уронили у огромно море Ислама, а римска епископија је 1054. године већ на њеним странама анатемисани филиоквизам, од стране папе Јована VIII и патријарха Фотија, прихватила као своје званично и главно учење и тада коначно постала Запад. До тада на свим странама Православне Васељене, истока и запада, постојало је духовно гледиште које бисмо назвали гносеологизована онтологија која је своју пуноћу изражаја добила у *Гностичким стословима* Максима Исповедника.

Ова гносеологизација онтологије потпуно је сажета у профетапостолошком излагању, прво у књизи пророка Исаије:

"Неће удити ни потирати на свој светој гори мојој, јер ће земља бити пуна познања Господњег као море воде што је пуно" (Ис. 11, 9).

А друго у књизи Јеванђеља по Јовану, речи речене из уста самога Господа:

"А ово је вјечни живот да познају тебе једнога истинитога Бога и кога си послао Исуса Христа" (Јов. 17, 3).

Максим Исповедник (581 – 662) је у својим *Гностичким Стословима* смело и безрезервно указао на ту гносеологизацију онтологије, пре свега у наслову свог дела, а и у самом свом делу он каже:

"Они који силно за познањем божанским чезну, могу, прочистивши се, слободно с Њим да беседе, и њима (Он) каже: 'Што вичеш к мени?' (2. Мој. 14; 15). Ко ме је, због страсти, наложено да ћути, једино ће у Богу наћи прибежиште; ко ме је да слуша (наложено), нек приправан буде да Божије извршава заповести, а ко је 'зналац' (гностик), непрекидно ће, од зла одвраћен, уз Њега бити, на добру надсуштаственом благодарећи."¹

Сам Максим кроз ово излагање враћа право и изворно значења појма гностик. Гностик је онај који је Зналац, а не онај који проповеда јерес гностицизма и практичног незнабоштва. Зналац – Гностик је онај који Зна. И у том правцу Максим наставља своје излагање:

"Прво се тиче потпуног испуњења практичке, како природне тако и теолошке, философије; друго, раздвајања од свега насталог и од (унутарњих) логоса; треће, чулног и умног задобијања среће. Разумевајући ова три (типа),

¹ Свети Максим Исповедник: Гностички стослови, СТОСЛОВ ПРВИ, превео Петар Јевремовић, Верујем.орг., стр. 10, 11

зналац (гностици) схвата разлог због којег је Мојсије имао да, на крају, уприличи суботу изван свете земље (4. Мој. 34; 5), зашто је Исус Навин обрезао сав народ по преласку Јордана (Ис. Нав. 5; 3) и зашто они који наследише обећану земљу приносе Богу сноп првина од друге жетве (3. Мој. 23; 10)."²; "Када је Логос васкрсао они су варали (тврдећи) да је тело украдено а ученика клеветника и војнике новцем потплатише да Спаситеља оклеветају. Свако ко је зналац (гностици) зна важност реченог, јер њему није непознато како и на колико начина бива Господ распет, сахрањен и васкрсао."³

Али ове речи само су увод и пролог у она излагања у која ће нас Максим увести кроз свој текст. Он, наиме каже овако:

"Никада душа не може стећи знање док јој се Бог не покаже и док се Бог к њој не спусти и док је не уздигне горе к себи. Јер уму људскоме мањка снаге да божанско досегне просветљење и да се Њему (просветливши се) прикључи, све док га сам Бог не уздигне онолико колико је то за људски ум могуће, божанским га светлом обасјавајући.

Ко научи ученике Господње да подражава, није да, као фарисеји, забране ради, суботом не иде кроз усеве и не трга класје (Мат. 12; 1), већ, напротив, врлину делатношћу задобивши, прибира он (унутрашње) логосе свегбивствујућег, побожно се хранећи сазнавањем Божанског."⁴

Пре свега Максим нас уводи у ту саму струју знања Господњег, заправо Извор Знања јесте сам Бог без кога нема знања. Максим онда указује колики опсег знања уопште може бити и у суштини јесте:

"Телесним ће чинити смисао (Светог писма) ко га излаже моралистичким примерима и речима, не би ли тако потпомогао моћ разумевања (својих) слушаца. Ко (тај исти) смисао излаже богословски узвишеним созерцањима мистичког богопознања, чиниће га духовним.

Богословствујући катафатички, то јест, полазећи од афирмативних тврђења, (при том) немајући (заправо) ничег до (само) видљивог и опипљивог, чинићемо смисао (Светог писма пуко) телесним. Богословствујући апофатички, то јест, одрицатељно, учинићемо (тај исти) смисао духовним, онаквим какав је с почетка био у Богу, ни од чега не полазећи спознатљивог лепотно ћемо спознати надспознатљиво."⁵

Указујући на ту дубинску везу богочовечанског верознања и Максим Исповедник сагледава ова два феномена (веру и знање) као један:

"Све је бивствујуће сазнатљиво посредством у њиховој природи заложених логоса, на основу којих је њихова природа објашњива. Што се тиче Бога,

² Исто. 13

³ Исто. 21

⁴ Исто. 11

⁵ Свети Максим Исповедник: Гностички стослови, СТОСЛОВ ДРУГИ, превео Петар Јевремовић, Верујем.орг., стр. 13

посредством ових логоса једино се можемо уверити да Он постоји. Више но ма каквим чврстим доказом, Господ исповедањем вере дарива побожног. Вера је истинито знање недоказивих почела, потврда је ствари надумних и надразумних."⁶

Дакле, из свих ових закључака које нам је Максим представио видимо да је Извориште свакога знања сам Господ и да је он одредитељ и преодредитељ свакога знања, тако да даје прилику човеку да спозна и Надспознатљиво тј. Њега самог. Али шта и Ко је Он? И за то нам Господ даје своје познање:

"Бог није, нити говорећи уопштено нити у било којем појединачном смислу, суштина, а није ни почетак. Није ни, говорећи уопштено нити у било којем појединачном смислу, могућност, а није ни средина. Нити је, говорећи уопштено нити у било којем појединачном смислу, крај, нити Он може бити испуњење што као пресуштаствена могућност од суштине полази. Он је, напротив, Творац суштине и надсуштаствен је, Творац је могућности и све их превазилази и бескрајни је узрочник сваког стања активности. Укратко, свих је суштина и могућности и енергија и почела и средина и крајева Творитељ Он."⁷

"Све је бивствујуће умом одредиво, јер има узрок који се знањем може објашњавати, док Бога ум не може (ни) именовати. Тако ми, промишљајући Биће, једино можемо веровати, пошто ништа мисливо са Њим није упоредиво."⁸

Дакле, Бог је надсуштаствен и надбићеван, а Он је Онај од кога нам долази свако знање, па и знање Њега надспознатљивог. Видимо да је овим Максим извршио целовиту гносеологизацију онтологије. Божје знање јесте оно које одређује Биће и свако бивствујуће.

Тим путем кренули су и сви други духови источноправославног света пратећи доследно овај максимовски принцип. Један од тих је и патријарх Фотије (око 820 – 897), исти онај патријарх који је са папом Јованом VIII на Осмом Васељенском Сабору анатемисао *filioque* као јерес. У својим Беседама он је изразио ту гносеологизацију на један посебан начин. У једној од својих Омилија он тај облик гносеологизације изражава овако: "Чуј ти, О човече, како је развео себе од љубави за ближње своје, који је, такође, себе ишчупао од љубави Божје, и испунио се тамом, и имајући очи ума заслепљене протраћио је свој живот у далеким лутањима и обманама и дубоком мраку, нити сагледавајући светлост, нити знајући у чему хода; док онај који је волео свога ближњег препознат је као Божји пријатељ, утолико колико он чистије обезбеђује доказе своје љубави за заједничког Господа својим оданим делима према својим друговима – робовима; и он је надаље држан да је рођен од Њега, пошто није затамнео сјај његовог узвишеног рођења са било којом основом и туђим семеном

⁶ Свети Максим Исповедник: Гностички стослови, СТОСЛОВ ПРВИ, превео Петар Јевремовић, Верујем.орг., стр. 4

⁷ Исто. 2

⁸ Исто. 3

човекомржње и он је просвећен зрацима светлости и озарен колико је човеку могуће знањем Божјим."⁹

Дакле, језик Фотијев је чист, непатворен, једноставан. Онај који иде путем Божје љубави постаје Божји пријатељ озарен и просвећен светлошћу знања Божјег. Код Фотија нема много сложеног излагања, а опет та једноставност је најузвишенији тип излагања који може досећи људски језик и говор. У овом пасусу Фотије просто као да неким чудним склопом указује да све има испуњење у знању Божјем, али је потребан подвиг Божје љубави и нечовекомржње. У следећем излагању Фотије је кратак, али погађа у срж гнозе: "Ваистину су ови људи будаласти и немудри; због тога што су били постављени у предње редове Закона, нису били уписани чак ни на задње место што се тиче знања Божјег."¹⁰

Фотије пре свега говори и обраћа се оним деловима јеврејског народа који нису прихватили Христа као обећаног Месију. Они који су били у сенци и под окриљем Божјег Закона сада нису прихватили Самог Оног који је Законодавац. Зато они су с првог места пали на последње по питању Божјег знања. Јер Божје знање одређује Божји закон и Божје заповести, јер За–по–Вест на српскословенском значи За–по–Знање. То Божје запознање јесте предобраз оног пуног Божјег Знања које је дошло кроз Богочовека–Реч–Христа. И као што Божје знање, видели смо код Максима, одређује и Биће, и суштину и знање, тако Божје знање одређује и Божје запознање тј. законе и заповести.

Фотије види знање Божје и као одређену унутрашњу садржину верујућег стања: "Деца нуде своје дарове славља тако да могу и једним и другим начинити јавним преступе својих родитеља и посветити верујуће знању Божјем."¹¹

Пре свега Фотије овде не говори о некој денунцијацији деце према родитељима, већ говори о односу предака и потомака, о односу незнабожачких предака и хришћанских потомака. Јер то је потребно да се изврши да би се успоставио домострој спасења незнабожачких предака. А тиме се стиче и задобија знање Божје међу верујућима и новохришћанима.

Фотије се сматра најученијим Византинцем. Он је обновио полихисторски образац свеучености и тиме дао нови духовни замајац обновљеном цариградском универзитету. Под његовим историјским утицајем свакако је био и Михаил Псел (1018 – 1078) чувени византијски полихистор. И сам је био предавач на цариградском универзитету. Своју концепцију Божјег знања изложио је у свом делу *Расуђивање које се односи према одређењу смрти*. У том свом кратком делу Псел излаже одређена расуђивања која се тичу Божјег знања. У четвртој тачки његовог списка говори се баш конкретно о Божјем знању:

⁹ THE HOMILIES OF PHOTIUS PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE, *English Translation, Introduction and Commentary* by CIRIL MANGO, HARVARD UNIVERSITY PRESS Cambridge, Massachusetts, 1958, стр. 132

¹⁰ Исто. 155

¹¹ Исто. 157

"4. Таквим начином ови спретењаци и праве своја умозакључивања. Мудри, пак, са своје стране, другим начином разрешавају ово питање. Познање – говоре они, – заузима средње место између предмета спознаје и спознавајућег, своју тачку исхођења има у спознавајућем, врти се у круг спознајног предмета и установљује се одговарајућим за спознавајућег. Појаснићу то: једно је – психичко знање (инстинктивно), а друго – умно знање и опет пак нешто сасвим друго – Божје знање, прво делује по инстинкту, друго происходи од ума, а треће (тј. Божје знање) превасходи ум и јавља се трансценденталним (πρεφ πουп каі еρεкеіпа). Знање пак само по себи не мења стање ствари, него се односи у свести; постојеће ствари не одступају од своје природе. И тако Бог се јавља вишњом Границом свега и у сили Свога савршенства зна стање ствари, зна шта је одређено, а шта је неодређено, шта као неопходно има да се деси, шта се још налази у пределима могућег, зато што се Он не измењује заједно са постојећим стањем ствари, него зна како стоји поредак природе свега постојећег, а оно тече и понаша се сагласно својој природи."¹²

Из овог Пселовог помало замршеног излагања јасно видимо ту гносеолошку нит Божјег знања. У следећем поглављу Псел, сада доста јасније, указује на саму динамику Божјег знања: "И реци коначно да ли се решило твоје питање да, за Бога, уистину, сагласно Његовом предвиђењу, крај сваког живота је одређен, зато што Он поседује знање будућег; за нас пак будуће се јавља неодређеним, тако се може рећи да у једном смислу крај сваког живота одређен је Богом; а у другом смислу – не одређен; тиме што Бог зна то, – одређен је, а тиме што предвиђење Божје само по себи не одређује будуће – онда је неодређен."¹³

Свакако да Божје знање јесте оно знање које зна све, али се оно разликује од Божјег непосредног деловања:

"6. Осим тога, наша природа није проста, него смо ми – мноштвени и по постојању, и по рођењу, и управљамо се како Промислом Божјим, тако и природним законима, а такође – и слободном вољом. И ја то говорим не у том смислу, да нешто стоји ван Промисла и Бога, него у том смислу да и нешто друго утича на наш живот и делује било по законима природе, било по слободи избора наше воље. Тако на пример, и јак мраз и јака топлота лишавају нас живота, зато што смо ми причасни природи; и опет пак неодговарајуће одлуке погубљују наш живот по резултату нашега произвољења (слободе воље). Уистину, Бог одређено зна све, али он делује сагласно својој природи.

Ето, ти имаш у краткој форми одговор на твоје питање, научено и испоштовано за мене од Отаца."¹⁴

¹² РАССУЖДЕНИЕ МИХАИЛА ПСЕЛЛА ОТНОСИТЕЛЬНО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СМЕРТИ, myriobiblion.byzantion.ru, стр. 3

¹³ Исто. 4

¹⁴ Исто

Последња тачка нам указује на то богопромисаоно испуњење, јер се ништа не дешава ван Божјег промисла, јер и ако се нешто деси зло онда је то по Божјем допуштењу, а добро је по Божјој вољи и по Божјој благодати. А Божји промисао поред тога што увек производи добро, он и у оваквом палом свету и зле поступке благоумерава и доводи их једним промисаоним брушењем у стање добра. Зато је итекако богопромисаоно могуће да се сви људи спасу, али како, то већ Господ Бог зна. И то је нешто што нам је велики Псел на један свој начин рекао.

Пратећи даље ову гносеолошку нит долазимо и до Светога Оца и Учитеља Цркве из 13. века. То је Свети Сава (1175–1236). Са својим одређеним гносеолошким излагањима он је дао значајан дорпинос гносеологизацији која се родила и развијала у Православној Васељени. Један од његових записа из *Житија Симеоновог* најрепрезентативнији је по том питању. Наиме он записује: "Јер сам Бог зна, а ни од људи није скривено колики је био његов подвиг за нас и за људска незнања, овога блаженога мужа, господина нам и учитеља, који има Соломонову премудрост, Давидову кротост, Јосифову добру нарав; свима диван и страشان владар владарима и господар господарима, и просто рећи други му неће бити раван. Зато ћу о овоме укратко изложити, да се не умножи писање."¹⁵

Овим кратким излагањем, у коме Сава каже да не треба да се умножава писање, а тиме је хтео да каже да је многописаније суштински празнословље, зато Сава у начелу није претерано писао, али је писао сасвим довољно, Сава је погодио у сам живац знанословног поретка православног света и у саму срж и језгро гносеологизације онтологије. Да, сам Бог зна и само Господ Бог зна све, али Господ хоће и људима да открије своје Божје знање и да излије благодат Божјег знања у сасуд људског незнања. Јер ван тог "сам–Бог–зна" све остало је незнање, само људско незнање. Али од људи то Божје знање је нескривено и људи Божјим знањем знају и Бога и човека, и небо и земљу, и видљиво и невидљиво. Ниједно друго знање=незнање не може му дати да зна ни педаљ испред себе. Зато за Саву, различито од Псела, Божје знање све одређује, јер ако Бог све зна, онда може и да одређује шта ће се десити, а шта не, шта ће се остварити, а шта не, а то што се све и остварује само је доказ Божје љубави према свему.

У правцу гносеолошког тока у историји настављач Светога Саве је свакако и патријарх Пајсије (1542 – 1647/49)¹⁶, српски патријарх који је дао један доста добар самосвојни допринос гносеологизацијском струјању кроз историју. Он пише у једном тешком времену после пада Цариграда и Смедерева у времену дубоког турског ропства када су православни народи Балкана били препуштени

¹⁵ Свети Сава: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1986., стр. 99

¹⁶ Његово знанословно решење смо изложили у тексту *Једно знанословно решење из једног посебног угла са посебном временском дистанцом*: <http://www.tacnovreme.com>

једино Божјем милосрђу и Божјем сажаљењу, у непрекидној борби за опстанак и за своје духовно—лично достојанство. Па, ипак, ни то време код Срба и Балканаца није остало без одређених гносеолошких резултата. Пајсије записује: "Сам Господ зна да није лаж и многи ми не верује."¹⁷; "Ја грешни не знам хоће ли бити угодно пророку и светоме. Сам Господ зна."¹⁸; "Сам Господ зна да само од усрђа и љубави ово написах вашој љубави, да благодат божја буде са свим вама и 'будемо ми једно стадо и један пастир (Јн. 10, 16)', и јер њему припада слава, част и поклоњење, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада и увек и на векове векова, амин."¹⁹

У овом знанословном пресеку патријарха Пајсија имамо значајан историјски прелом који прави један метафизички центрифугални скок ка Господњем Знању. То Господње Знање јесте једна осовина Пајсијеве мисли којом он прожима читаво своје писано дело. И то чини једно значајно гносеолошко језгро православне мисли тог времена.

Настављајући овај гносеолошки историјски низ долазимо до највећег српског песника у историји који је у својим спевовима дао најдубља сазнајна решења. То је Петар II Петровић Његош (1813–1851). У својим спевовима он казује:

Тешко ли се у полет пуштати
На лађици крилах распетијех
Без кормила и без руковође
У бескрајни океан ваздушни,
Ће су сунца само капље св'јетле
А мирови једва видне искре;
Ће ужасне буре господствују,
Ока смртну отворит не дају
Већ га гоне у мрачно жилиште,
Бог зна каквом судбом назначено.²⁰

Ова Његошева строфа је итекако божански узвишена. У њој Његош, слично патријарху Пајсију, прави метафизичко—центрифугални скок ка Божјем знању. У том маниру, крајње новообличено, он наставља у својим следећим спевовима. Борећи се једним орловским духом са свим стихијама овога света он као да оличава јеванђелисту Јована чији симбол јесте анђео који носи орловски лик из визије Језикиљеве (Језек. 10, 14). И Његош у том орловско—духовском узлету као да узлеће у пределе Божјег знања и ту налази све одговоре на питања која су

¹⁷ Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета, Београд, 1968., стр. 252

¹⁸ Исто. 264

¹⁹ Исто

²⁰ Петар II Петровић Његош: Горски Вијенац – Луча Микрокозма, ПРОСВЕТА, Београд, 1982, стр. 143

од искона мучила човека и која му и данас задају муке. У следећем спеву са тих орловских висина Његош се спушта у пределе догађаја земаљских и историјских, који само на изглед делују локано и регионално, а у суштини су универзални:

Што је, Вуче? Грдно ли изгледаш!

Виђу да си с кржаве пољане,
газио си негђе ватру живу
и Бог знаде, до тебе самога,
је ли ико ту жив претекао;
јер без муке не прскају токе
ни се ломе таки цефердари
те с' од витке жице саковани.²¹

Ову гносеолошку сагу заокружује врло језгровито Теодосије Мркојевић у трећем Његошевом спеву *Лажни цар Шћепан Мали*:

Бог је нама свагда помогао,
тврда воља и мишице наше –
друге нама не треба помоћи;
бог нас знаде, а ми себе знамо,
више нама не треба познанства.²²

И Његош наставља знанословље православног света кроз своје песничко надахнуће које је, по многим сведочанствима, имало и боговидни карактер. Тако да Његош постаје један известилац свишег који нам доноси Вест (Знање) небеских висина.

У свом богонадахнутом песничком изразу Његош долази, колико је то могуће, наравно из људског угла, до језгра Божјег знања, до оног језгра значења Божјег знања колико оно самом човеку може значити, а оно значи Вечни Живот. Када његов Теодосије Мркојевић каже да "бог нас знаде", а из тога изводи "а ми себе знамо", он хоће да каже да Божје знање за човека живот значи, и да њиме човек и себе познаје. То говори и владика Данило "Бог знаде" – "до тебе самога".

²¹ Исто. 128, 129

²² Петар Петровић Његош: *ЛАЖНИ ЦАР ШЋЕПАН МАЛИ*, Матица Српска – СКЗ, Нови Сад – Београд, 1969, стр. 72

Дакле, и оно што сам човек зна може бити једино и само Божје знање. У том духу у својим делима говори и пише и Владика Николај (1880 – 1956). Он, наине каже:

"Без Бога је — све незнање и незнање.
Без Бога је — све брига и брига.
Без Бога је — све очајање и очајање."²³

Дакле, без Бога, по православном виђењу, нема знања тј. без Бога све је незнање. Указујући на само извориште знања Владика Николај указује на пун идентитет вере и знања:

"Црква учи људе вери. Шта је вера? *Вера је Божје знање поверено људима.* Вера је оно знање, до кога људи никад не би могли сами доћи да им Бог није јавио и поверио. То је знање, не о нечем маленом и маловажном него о најважнијем, неопходном, спасоносном. Никакви напори људски не би могли скинути вео са најважнијих тајни живота, само је Бог, по милости својој, захтео скинути тај вео и показати људима слатку стварност."²⁴

"Права вера, хришћанска вера, то је Богом откривено знање људима о најважнијим предметима: о једном Богу, о души, о путу живота, о оном свету и Суду Божјем. То откривено знање не зависи ни од културе, ни од некултуре, ни од светског знања, ни незнања споредних ствари."²⁵

Говорећи о Божјем изворишту знања Владика наставља:

"Шта је вера? То је знање Божје предано људима од самога Бога. У светлости тога Божјег знања и наша знања постају сигурна и корисна. Без вере наша знања су врло опасна, по живот и срећу човечанства. То показује западна стварност."²⁶;

Указујући на ту западну стварност и на сами пад Европе, он говори о суштинском губљењу Божјег знања међу људима:

"Европска школа одвојила се од вере у Бога. У томе је њено обраћање у тровачницу, и у томе је смрт европског човечанства. Никад у незнабожним културама није се наука одвајала од вере, иако је вера била погрешна и глупа. Само се то у Европи догодило, у оној Европи, која је примила од Бога најсавршенију веру. Али због сукоба са црквеним старешинама Европа се озлоједила и одбацила је најсавршенију веру а задржала најсавршенију науку. Ај, браћо моја, одбацила је Божје знање, а прихватила људско незнање! Каква глупост и колики мрак!"²⁷

²³ Свети Владика Николај Велимировић: Кроз тамнички прозор, СВЕТИЈАКОВ.ОРГ, стр. 78

²⁴ Исто. 34

²⁵ Исто

²⁶ Исто. 37

²⁷ Исто. 35

То је кључни проблем европског школског поретка: избацивање Божјег знања из просвете. То је највеће просветоубиство које се може замислити. Јер брисањем тог Знања бришу се сва знања и остаје само незнање. Владика кроз овај навод обнавља светосавску динамику Божјег знања и људског незнања. Ако сасуд људског незнање не испунимо Божјим знањем добијамо празнину и остаје само пустош незнања: "А познање Бога јесте као со која осољава свако друго знање и даје му укус и чува га од злоупотребе."²⁸

Наравно Божјим знањем се долази до познања Бога зато је то једно двосмерно јединство. Божјим знањем спознајемо Бога. То је врхунски тренутак у човековом познању: да Божјим знањем спозна Бога. И тиме се обезбеђује свако знање, али баш апсолутно свако знање, а без тога добијамо апсолутно свако незнање. Дубински расуђујући о српској историји Николај је увидео да је тај народ, иако у спољшњем смислу то не изгледа тако, дубоко поседовао баш то Знање:

"Рече Господ ученицима својим: *Ко је најмањи међу вама, онај је велики* (Лк. 9, 48). Најмањи у светском знању, најмањи је и у гордости; најмањи у излишним бригама, велик је у радости живота; најмањи у очајању, велик је у сваком богоугодном делу. Заиста је такав велики пред Богом. Такав је био српски народ пре три или четири колена. Српски народ имао је тада највеће знање, управо знање над знањима. Со свију знања, а то је знање о Христу, јављеноме Спаситељу. Због тога он није патио од незнања од кога пати индустријска извештачена Европа. Није патио ни од многих брига, јер је имао поуздање у живог Господа Бога и Свеце Божије. Није патио од очајања јер је знао да се вози Божијим колима и да путује по Божијој вољи из једног Божјег света у други Божији свет. Много смо посрнули. Много смо изгубили од тежине наших предака. Но има у нама још огромне снаге, да се дигнемо по Божјем благослову. Устанимо, данас дигнимо се очистимо се и развеселимо се. Јер Бог нас гледа и води. Амин."²⁹

Могли бисмо рећи да Николај пише у време када су Срби дошли до слободе и велике државе и до једног значајног успеха у свим областима, али поставимо себи питање како овакав став има и патријарх Арсеније III Чарнојевић (1633 – 1705) о српском народу у доба тешке турске окупације: ". . . зато што је сам Бог рекао: ако оставите човекова сагрешења, оставиће и вама и простити Бог милостиви сагрешења ваша; ако ли ви нећете простити што вам човек сагреши, неће ни вама Бог простити што ви Богу сагрешите. него од сада тога се свега зла оставите, те немојте међу собом ратовати и бити и сећи се, и немојте један другом красти и зло чинити, што није мило теби да ти други чини, немојте ни ви другоме чинити, него се сваки својом муком пазите, а Бог који вас је саздао, он

²⁸ Исто. 77

²⁹ Исто. 78

ће вас и чувати, а ви се немојте старати, шта ћете јести и пити и у што ћете се обући, зато што то друговерци ишту, који бога не познаше, те су сиромаси, а ви Бога познасте, и богати сте, зато што имате на себи свето крштење Христово, ако сте убоги имањем, а оно сте богати вером христовом; него прво иштите царство божје, и вољу божју творите, како је хришћанима закон, а по томе Бог ће вам свако добро дати и овога и онога света, а Бог сам вели: обратите се к мени мало, да се и ја к вама обратим, и да вам кажем како ћете се Богу обратити него, тако били благословени од благога Бога, послушајте. прво имајте страх божји сваки у срцу своме, а међу собом љубав, и од сада немојте ратовати . . ."³⁰

Видимо да овај став Владике Николаја није тако нов и новотарски, већ има основа у српском духовном наслеђу, а то сведочи и писмо патријарха Арсенија. Дакле, у српским православним училиштима се кроз историју учило Божје знање познања Бога и видели смо да је то присутно од древних времена до савременог доба. У православном свету трајала је та гносеологизација онтологије. Божје знање је одређивало биће и постојање. Божје знање које је надспознатљиво знање било је оно Знање које је и бићу и постојању давало пуну стварност. Тако је важило у Православној Васељени Истока и Запада кроз векове. И о томе врло прецизно и тачно говори Владика Николај:

"Запад је подетињио. У томе је његова ругоба и његово сумашество. У својој хришћанској епоси, кад је Запад био православни, он је видео духом и гледао умом. Но, што се више удаљавао од хришћанске истине и врлине, то се његов духовни вид све више скраћивао, док у двадесетом веку није сасвим потамнео. Сада су му преостале још само телесне очи за чувствена опажања. Он је наоружао своје телесне очи са многим изванредним справама да би боље и тачније видео телесни свет, њихов облик и боју и број и меру и раздаљину. Он гледа кроз микроскоп и види ситне црвиће, микробе, како их нико никад није видео. И он гледа кроз телескоп и види звезде као ту изнад оцака како их никад нико од људи није видео. И дотле; и толико. Што се пак тиче пуног гледања и духовног прозирања у сакривено језгро ствари и у смисао и значај свега створенога у великој васиони око нас, ај, браћо моја, у томе је западно човечанство данас слепље од муслиманске Арабије и од браманске Индије и од будистичког Тибета и од спиритистичког Китаја. Заиста, већу срамоту Христос није доживео за минуле две хиљаде година, него што је ова, да крштени људи буду слепљи од некрштених."³¹

Последњи Владикин навод и јесте као одређени увод у оно о чему ћемо у наставку говорити. И заиста док је Запад био православан за скоро хиљаду година мислио је, говорио, делао и дисао као једно са Истоком. И источни и

³⁰ Вук Стефановић Караџић: Примјери српско–словенског језика, у Бечу, у штампарији јерменског манастира, 1857., стр. 64, 65

³¹ Свети Владика Николај Велимировић: Кроз тамнички прозор, СВЕТИЈАКОВ.ОРГ, стр. 37, 38

западни Оци као да су се поводили оном народном изреком: Боље је знати, него имати. Од 1054. године, Запад мења тај смер. Он више не жели да иде путем Истока и да знанослови биће, постојање и Постање. Он хоће да поствари Божје Знање, он жели да онтологизује знање, он прелази у обрнутост, као у огледалу. Он хоће да онтологизује гносеологију, он жели да обићетвори знање и да му да извор у Онтосу. Та онтологизацијска приповетка креће са Анселмом Кентерберијским (1033 – 1109) и његовим *Прослогионом*.

У својој књизи *Византијска мисао и уметност* Константин Каварнос, правећи једну јасну линију разграничења у схватањима православно–византијског и Западног света, показује у којим тачкама долази до размимоилажења ова два духовна света који су некада били једно:

"Покушавајући да дођу до чврстог философског сазнања, већина савремених философа усваја или рационалистички метод или пак емпиризам. Неколицина прихвата метод прагматизма, а још је мањи број оних који усвајају метод интуиције. Иако се ови методи знатно разликују, у пракси ових модrenих философа све ове теорије сазнања имају заједничке претпоставке које су значајније него оно у чему се разликују. Ове претпоставке су следеће: прво, да се философско сазнање стиче аутономно, независно од религиозног веровања, и друго, да философ до овог сазнања долази једноставно примењујући на најбољи начин један од ових метода. Религиозно веровање, далеко од тога, да се сматра као неопходан услов за здраво умовање у философији, оцењивано је као нешто безначајно или као могућа препрека у достизању истине. Моралне особине и уопште унутарњи лик философа прећутно су сматрани као потпуно неважни за успешно стицање философског сазнања.

Византинци, са врло мало изузетака, одбацују обе ове претпоставке. Религиозно веровање је за њих неопходан услов здравог философирања. Философ мора да почне са религиозним веровањем, ако жели да избегне заблуде и да досегне истину. Исто тако, морално и духовно стање – да ли је неко храбар или страшив, умерен или неумерен, праведан или неправедан, миран или раздражив, смиран или горд, склон љубави или мржњи, и тако даље – сматрали су као нешто веома важно за успешно стицање философског сазнања.

Основни приступ већине савремених философа прећутно или отворено је пун оптимизма у односу на човека. Они не признају или пак одбацују учење о грехопадy. Византинци, међутим, узимају озбиљно учење о човековом падy у грех, и обележавају свој пут ка сазнању не губећи из вида ово учење."³²

Ова Каварносова разматрања суштински сажимају мисао да је философија Православног Истока, која је била и философија Православног Запада, проналазила своју најупоришнију тачку у самом Богу. После свог одвајања од

³² Константин Каварнос: *Византијска мисао и уметност*, **ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕДИ**, ВЕРСКОНАУЧНИ ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА ГОДИШЊЕ ГОДИНА IX, 1978. Број 1 – 4, стр. 17

Васељенског Православља Запад је постепено, али поуздано почео да истискује ту тачку из свог духовног видокруга. На истоку та упоришна тачка задржала се и данас као оно најбитније из чега све происходи, па и знање и постојање. А опет та Неизрецивост све превазилази и у свему је присутна.

Мењајући ту упоришну тачку у себи, Запад је пронашао упоришну тачку ка себи тј. упоришну тачку: себе.

Видели смо у благој најави да је онтологизацију знања почео да врши већ Анселм Кентерберијски. Мада, он у Прослогиону као да гаји још увек онај православни рефлекс, али тај одраз полако и постепено почиње да бледи. Како је то изгледало говоре нам баш поглавља 2 и 3:

"II. Да Бог стварно постоји

Стога, Господе, Ти који дајеш разум вери, дај ми да разумем, колико сматраш да је корисно, да Ти постојиш како верујемо да постојиш, и да си оно што верујемо да јеси. Верујемо да си Ти нешто од чега се ништа веће не може замислити. Или може бити случај да такво једно биће не постоји, као што рече 'луда у срцу своме, нема Бога' (Пс. 13, 1; 52, 1)? Али свакако, када та иста луда чује ово о чему причам, наиме нешто од чега се ништа веће не може замислити, он разуме то што чује, и то што разуме је у његовој мисли, чак иако не мисли да то заиста постоји. Јер једна је ствар да нека ствар постоји у мисли, а друга је мислити да нека ствар заиста постоји. Тако, када неки сликар унапред замишља шта ће спровести у дело, он има у својој мисли оно што још није урадио, али он ипак не мисли да она заиста постоји. Међутим, када ју је заиста насликао, онда има и у својој мисли оно што је већ насликао и разуме да она постоји. Чак и луда је тада приморана да се сложи да нешто од чега се ниште веће не може мислити постоји у мисли, јер он то разуме када то чује, а шта год се разуме јесте у мисли. И свакако нешто од чега се ништа веће не може мислити не може бити само у мисли. Јер ако постоји само барем у мисли, може се мислити да постоји и у стварности што је веће. Ако дакле то од чега се ништа веће не може мислити постоји само у мисли, може се мислити да постоји и у стварности, што је веће. Ако дакле то од чега се ништа веће не може мислити постоји само у мисли, онда то од чега се ништа веће не може мислити јесте то од чега се ништа веће не може мислити. А то је очигледно немогуће. Стога, апсолутно је несумњиво да нешто од чега се ништа веће не може мислити постоји и у мисли и у стварности."³³

"III. Да се не може мислити да Бог не постоји

Извесно је да ово биће тако истински постоји да се чак не може ни мислити да не постоји. Јер се може мислити да постоји за нешто за шта се не може

³³ Complete Philosophical and Theological Treatises of Anselm of Canterbury, The Arthur J. Banning Press Minneapolis, 2000, стр. 93, 94

мислити да не постоји, и то нешто је онда веће од оног за шта се може мислити да не постоји. Стога, ако се за то од чега се ништа веће не може мислити може мислити да не постоји, онда то од чега се ништа веће не може мислити није исто као то од чега се ништа веће не може мислити, што је бесмислено. Нешто од чега се ништа веће не може мислити дакле постоји тако истински да се чак не може мислити да не постоји. А Ти, Бог наш Господ, јеси то биће. Ти постојиш тако истински да се за Тебе не може ни мислити да не постојиш. И тако и треба да буде, јер ако неки ум може мислити нешто боље од Тебе, то створење би било изнад свог Творца и могли би судити о своме Творцу, а то је потпуно бесмислено. У ствари, за све остало чега има, осим Тебе самог, се може мислити да не постоји. Дакле, само Ти од свих ствари, најистинскије постојиш и стога од свих ствари поседујеш постојање у највећем степену; јер све остало не постоји тако истински и поседује постојање само у мањем степену. Зашто онда 'рече луда у срцу своме, нема Бога' када је тако очигледно сваком рационалном да Ти од свих ствари постојиш у највећем степену? Стварно, зашто, осим тога што је глуп и луд?"³⁴

Већ у трећем поглављу видимо то свођење као нешто што би могло да буде: *reductio ad ontologiundum* – "А Ти, Бог наш Господ, јеси то биће". Друго свођење је већ у следећој реченици: "Ти постојиш тако истински да се за тебе не може ни мислити да не постојиш". Видели смо код Максима Исповедника да Господ Бог не може бити сведен у никакве категоријалности, акамоли да буде роб неких појмовних свођења као што су егзистенција и неегзистенција. А овде код Анселма имамо већ тај покушај да се Бог стави у оквире, или још боље окове, постојања или непостојања. Господ Бог је изнад сваког бића и постојања, Он није ни биће, ни небиће, ни надбиће, Он није ни постојање, ни непостојање, ни надпостојање. Он се не може свести чак ни на било какав однос. Док Анселм као да на почетку испоставља правила Господу о његовом постојању: "да Ти постојиш како верујемо да постојиш, и да си оно што верујемо да јеси", дотле смо видели код Максима да "душа не може стећи знање док јој се Бог не покаже и док се Бог к њој не спусти и док је не уздигне горе к себи". По питању свега, а не само по питању постојања, човек хтео не хтео мора да сачека долазак Господњи и у себе и у свет да би могао да има истинско богопознање. Доказ за Бога неопходно је да Бог да сам, а не да ми испостављамо доказе за Његово постојање или непостојање, за Његово порицање или потврђивање. Ми морамо, по старом монашком рецепту смирења, да се потпуно предамо Божјој вољи, да своје срце апсолутно отворимо за Божје делање у њему. Јер човек је боголико биће и у њему је већ Господ као што је свеприсутан у свему. Зато Каварносова опаска о грехопадугу говори да је човек затамнео своје срце и своје језгро у коме пребива сам Господ. Зато се може схватити као један својеврсан безобрзалук

³⁴ Исто. 94

испостављање доказа за Божје постојање скоро исто као и за Божје непостојање које као да је Запад почео да испоставља самом Богу. Запад је почео да одређује Богу своја правила и прописе, а не да прихвата од Господа Његова заповести и објаве нити да прихвата од Бога његово Господње Знање. И опет слика је као у неком огледалу. Лево је постало десно, а десно је постало лево. Један део Васељенског Православља постао је Запад.

И тако после доста векова, списа и мислилаца дошло се до Рене Декарта (1596 – 1650), онога за кога многи западни аутори сматрају да је бог Модерне филозофије. Толико незаобилазан да се његова мисао мора налазити скоро у сваком философском дискурсу. Али и тамо где се поставља питање знања, код Декарта долази до онтологизације:

"Надаље размишљајући о томе да сумњам и да, досљедно томе, моје биће није сасвим савршено, јасно увиђајући да је спознаја веће савршенство од сумње, покушао сам да истражим шта ме је то подстакло да мислим на нешто савршеније него што сам ја. Тако сам очигледно спознао да је то морала бити нека бит која је, уистину, морала бити савршенија. Што се тиче мојих мисли о бројним стварима изван мене, као на примјер, о небу, Земљи, свјетлости, топлоти и о хиљаду других, нисам се богзна колико намучио да бих сазнао одакле проистичу, јер сам, не опажајући на њима нешто што би ми изгледало да их чини вишим од мене, могао да претпоставим да, ако су истините, зависе од мога бића, уколико поседује одређену савршеност; ако пак нису истините, значи да сам до њих дошао из ничега, то јест да су у мени, јер имам недостатака. Тако, међутим, не стоји са идејом о једном савршенијем бићу него што је моје, јер је очито немогуће да га добијем из ничега, а како је још мање противурјечно да савршеније проистиче или зависи од несавршенијег но што је противурјечно да из ничега произилази нешто, то ту идеју нисам могао добити од мене. Из тога слиједи да је њу у мене усадило неко биће уистину савршеније од мене, које у себи има свако савршенство, о коме сам могао имати неку представу, то јест, укратко речено, које је Бог."³⁵

Овај одељак из *Расправе о методу* требао је по правилу да буде посвећен знању, али и он се истраго првобитном трагању и склизнуо у онтологизацију. Знање је одређено савршеним ONTOΣ-ом, бит – биће је то које као савршено даје сва савршенства, па и савршенство знања. Наравно да је то савршено биће по Декарту Бог, али ту је кључни проблем. Опет је Бог тај који се своди на савршено биће, опет се он одређује категоријално и опет се он уоквирује и окива у неке дефиниције, а видели смо да се Он не може дефинисати. Ми морамо чекати да нам се Он објави и да нам се Он обзнани, а на нама је да ли ћемо

³⁵ РЕНЕ ДЕКАРТ: ПРАВИЛА за усмјеравање духа, РАСПРАВА О МЕТОДИ правилног вођења свог ума и истраживање истине у наукама, ИСТРАЖИВАЊЕ ИСТИНЕ природним свјетлом ума, С латинског и француског превео и коментаре додао др Марко Вишић, ОКТОИХ 1997., стр. 225

прихватити и отворити се за Његову вољу и за Његово знање. Видели смо и из библијске историје да је пророк Јона одбио Божју вољу иако му се Господ обзнанио потпуно. Он је одбио да изврши вољу Господњу, а видимо да је чак умео да уздигне и најузвишеније химне Господу (Јона 2, 3–10).

Декарт се и у својим другим делима као што су *Медитације о првој филозофији* сада још непосредније посветио питању одређења егзистенције или неегзистенције Бога³⁶, али и овога света³⁷. Декарт још самоуверено тврди да он није могао савршено спознати друге ствари док није спознао Бога³⁸, који је за њега ништа друга до само један од предмета разума³⁹, а спољшњи – телесни свет јесте предмет чисте математике⁴⁰.

Пред собом имамо потпуно обрнуту ситуацију као у оној параболи о огледалу. Све је некако обрнуто и изврнуто. Ми као да се не подвигавамо да примимо Божје знање, него спознајемо Бога самовољно, самоиницијативно. Он је **предмет** нашег разума. Он је нешто што је у нашем власништву, а не ми у Његовом. Ми се не отварамо ни срцем ни умом да примимо Божје знање тј. тачније да пронађемо Божје знање које је у нама (Лк. 17, 21). То Божје знање проналазимо Божјим знањем и то Божје знање примамо Божјим знањем. Али обрнуто–огледални Запад не види више ствари тако. Ми спознајемо Бога који је "савршено биће" и предмет нашег разума, ми му дајемо статус постојања или непостојања, ми одређујемо Њега, а не Он нас. На крају ми одређујемо постојање или непостојање овога света, ако хоћемо он постоји, ако нећемо он не постоји.

И сам писац ових редова сетио је се предавања из предмета епистемологије који, на жалост, нису били ништа друго до само једна онтологија пропраћена кроз низ текстова и аутора који су се највише хватали у коштац да докажу постојање овога света. Тако је Џорџ Едвард Мур (1873 – 1958) написао текст "Доказ постојања спољашњег света" који као да симболише баш ту онтологизацију гносеологије. И многи други аутори од седамнаестог века па до данашњих дана пратили су само нит те онтологизације. И епистемологија није постала ништа друго до онтологија. Није се више постављало питање знања, бар не на један непосредан начин, већ више посредно и заобилазно, само кроз постојање, кроз егзистенцију. Бог је на крају добио статус непостојећег бића, а свет који је створио на језичку ваге је да постоји или не постоји. И тиме је онтологизација сваке гносеологије заокружена, све је лепо ушушкано и удобно смештено у неки покривач непостојања или можда неког делимичног постојања.

³⁶ Рене Декарт: МЕДИТАЦИЈЕ О ПРВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ, Београд, ПЛАТО, 1998, стр. 46

³⁷ Исто. 54, 55

³⁸ Исто. 48

³⁹ Исто. 49

⁴⁰ Исто

С друге стране гносеологизација онтологије и даље прати свој пут и има свој правац. Она све сагледава кроз Божје знање и кроз то Божје знање спознаје свет, човека, себе, онострано и онострано и на крају крајева тим истим Божјим знањем спознаје и самога Бога.

У српском језику појам богзна је постао један синтетички појам, једна реч, што указује колико је нераскидиво повезано свако знање са Богом, без Њега нема знања. Зато је Божје знање у ствари богзнање, једино знање.

Имали смо прилике да видимо у Његошевим стиховима да и само самопознање долази из богознања: бог нас знаде и ми себе знамо, бог знаде до тебе самога. Све су то духовни склопови који нам казују да богознање рађа самопознање. Једно друго укључује. То на Западу није случај. Божје знање уопште не учествује у људском спознавању било чега, па чак и Бога. Све човек сам ради. То је наравно неизводљиво. Све је морало да буде подређено човеку. Зато је геоцентризам морао бити доминантан јако дуго на Западу, јер он проистиче из антропоцентризма, а антропоцентризам из егоцентризма. И без обзира што су прихваћени многи нови докази, суштински ове поставке у западном свету никада нису нестале, јер човек је мера свих ствари (*Протагора*).

Прихватајући струјање Божјег знања кроз себе и себе кроз Божје знање, људско биће је дошло и до Богопознања или тачније до Богочовекопознања које је у суштини Вечни Живот из кога долази и настаје сваки живот. Зато, заиста не треба одбацити ниједно животно познање, јер све је у Божјем знању, па и начини и обичаји античког и западног света. Али се не сме ништа претпоставити Божјем знању које мора бити на првом месту, баш као по речима патријарха Арсенија Чарнојевића познање Бога доводи до творења божје воље којом се све надодаје, па и оно животноделатно начело.

Дотакли смо се, кроз овај текст, и патријарха Пајсија. Помињали смо његово метафизичко–центрифугални скок. Из стања: ја не знам, Пајсије прави метафизичко–центрифугални скок у правцу Господњег Знања. Тај скок се креће ка осовини Господњег Знања које покреће и ону најперифернију тачку: ја не знам.

У својим списима сам Пајсије сматра како је његова лична дрскост и беда баш то што је хтео да започне оно што је изнад његове силе⁴¹. Ту се већ види та могућност скока ка Господњем Знању. У каснијим деловима, видели смо, то добија пуну оствареност. А та оствареност дала је прегледност и самом патријарху Пајсију саме равни Господњег Знања. Дала је увид да то Господње Знање улази у раван историје, Постања, човека и сваке твари. Господње Знање обезбеђује и сам метафизичко–центрифугални скок ка осовини и језгру свепокретности Господњег Знања. Господње Знање подиже човека изнад његових сила и Господње Знање ускоче у сва струјања животока целокупне

⁴¹ Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета, Београд, 1968., стр. 251

творевине. То се негде вибрантно осећа кроз сам Пајсијев текст и оно као да води читаоца кроз само Пајсијево писање.

А у том писању видимо Господње Знање које просеца кроз Биће, догађаје, простор–време, целокупну Творевину. Господње Знање просеца кроз људско срце и када се то деси, а то се десило у тренутку боголиког човековог стварања, тада човек бива испуњен Господњим Знањем и оно за њега постаје врело сваког извешћа и он почиње да живи и дише тим истим Господњим Знањем које у њему заснива живот вечни.

Грехопадност је људски род увела у таму незнања и сви историјски падови човека јесу само реприза те таме незнања, јесу понављање упадања у таму незнања. Онда поједини човек и људски род се претварају у неке поновце који никако не могу да изађу из једног те истог разреда. Метафизичко–центрифугални скок према Господњем Знању јесте искорак из тог разреда таме незнања.

Увек се молимо на литургији за незнања народна, заправо дубински ми вапијемо за Господњим Знањем, ми вапијемо да Господње Знање просече кроз то незнање народно, да се пробије кроз то незнање народно и да се усели у њега испуњавајући га Собом. Тако је и патријарх Пајсије Господњим Знањем просецао кроз само срце незнања народног доносећи му светлост тог истог Господњег Знања.

То је истовремено и у неку руку просвећеност ~ просветљеност схваћена на православни=изворно–хришћански начин. Чак и они незнабошци који не знајући да су задобили Господње Знање тим истим Господњим Знањем давали су своје најбоље резултате. Треба ли да признамо то Господње Знање или да се вратимо у стање и таму незнабоштва? То је већ ствар нашег појединачног избора.

Дакле, правећи тај скок и искорак ка Господњем Знању ми тим истим Господњим Знањем стичемо увид у то предпоставско просецање срца нашега бића и тиме схватамо првобитну гносеологизацију онтологије, гносеологизацију Постања, постојања и бића. Томе нас је подробно поучио патријарх Пајсије, али и сви Оци и Учитељи Православне Васељене међу којима је већ поменути Максим, али и Оци као што су на пример: Јефрем Сирин (306 – 373) и Исак Сирин (620 – 700).

Јефрем је у својим *Сузним мољењима* записао и ове речи:

"Ти знаш, Господе, да су неправде наше велике; и ми знамо како је велика милост Твоја."⁴²

"Ти знаш, Господе, у тами скривене страсти моје; а знане су ти и ране душе моје."⁴³

⁴² Преподобни Јефрем Сирин: *Сузна мољења*, Светосавље.орг., стр. 41

⁴³ Исто. 64

Тако и Исак Сирин нуди јасне поруке и поуке Господњег Знања: "Господ зна да они који живе у покоју не могу да пребивају у Његовој љубави."⁴⁴

"Господ зна да се све до смрти од нас не одузима могућност отпадања, да нам је промена веома блиска тј. прелаз од врлине ка пороку, и да човек и његова природа у себе примају супротност."⁴⁵

Код ових Учитеља и Отаца видимо да је Господње Знање непосредно. То непрекидно струјање Господњег Знања од старозаветног доба, јеванђељских времена, Отаца 4-ог и 7-ог века, па до патријарха Пајсија и 20-ог века јесте вечни гносеолошки ток у времену без ког људско биће као такво не може. Видели смо да човек и не знајући примењује Господње Знање кроз свој живот и кроз своју делатност. А када Господњим Знањем, знајући да Господњим Знањем спознаје све, човек задобије пуно схватање Божјег знања, онда тим Господњим Знањем почиње да живи, препушта се његовом вођењу и у сваком делању примењује Господње Знање.

Господње Знање које јесте Вечни Живот самим тим јесте и вечна сила која прожима сав простор и време и она му обезбеђује да се улије у Вечност. Господње Знање јесте сам Господ Бог и тиме сви спознајни поступци имају ту циљаност богопознања=вечног живота. Без Господњег Знања нема вечног живота. Када се дође до Господњег Знања, које јесте почетак и крај дословно сваког знања, долази се и до вечног живота, а вечни живот јесте прави и истински живот, тиме је он испунитељ укупне стварности и откровитељ сваке чињеничности. Дакле, Господње Знање је Вечни Живот што нам и по јеванђељској науци говори да гносеологија претпоставља онтологију и да је знанословљење бића оно што ствара стање вечног живота, јер вечни живот као такав обухвата онострано и онострано, вечно и временито, а он проистиче из Господњег Знања и као такав он је гарант сваке онтологије из које настаје и космологија, природослов, антропологија. Вечни живот одређује биће, постојање и Постање, баш зато што је Вечан и зато што је Живот, а тај Вечни Живот произилази из Господњег Знања.

Сам Господ за Себе каже да је Пут, Истина и Живот. Дакле, Он–Господ је тај Вечни Живот, али Он је Логос=Слово, Истина, а Истина је она којом Знање јесте Знање. Господње Знање је Знање Истине која је Исти, а Исти је једнако појму Вечно. Вечност даје животу непрестано трајање, трајање без престанка, трајање које никада не престаје. И вечни живот струји кроз читаво Постање, пролази кроз њега и излази из њега уводећи га у Себе. Струјањем Вечног Живота настаје Постање. Дакле, Исти=Вечни јесте Живот, а то је суштински Господње Знање. Господње Знање, које је Вечни Живот, знанослови читаву творевину, сво Биће, целокупно постојање и Постање као такво. Самим тим

⁴⁴ Преподобни Исаак Сирин: ПОДВИЖНИЧКЕ ПОУКЕ, Манастир Хиландар, 1998, стр. 13

⁴⁵ Исто. 19

печат Господњег Знања јесте на читавој Творевини, зато из свега долазе поруке Божјег знања.

Они који су, као православни духовни делатници, почели да се баве Господњим Знањем ушли су у само струјање Господњег Знања и из Господњег Знања, као из некога врела, извлаче све духовне, па и телесне потребе. Они живе и постоје Господњим Знањем. Они спознају, истражују и трагају Господњим Знањем.

Онтологизација гносеологије не мора сама по себи да буде нешто лоше, она није неки пакао, нити уништење. Али она покушава да редукује Господње Знање, да га сведе, да њиме управља и да му одређује правац.

А Господње Знање дише где хоће и њему је неопходно прикључити се, пратити га, ући у њега, у његово струјање, допустити да Господње Знање одређује тебе, а не ти њега.

Кажемо да Господње Знање дише где хоће, а често се питамо како се оно појављује код неког пастира у гори, неког путника–намерника, неке простодушне старице, неког повученог калуђера, генијалног проналазача, неког неспретњаковића или сивог птића, пута, васионе, горе, цвећа и ливада, села и града? Зато га не можемо одредити, не можемо га укалупити, не можемо га зауставити.

Почетком седамнаестог века швајцарски мислилац Јакоб Лорхард је конструисао појам онтологија који је означавао науку о Бићу. Тим појмом он је озваничио увелико започети процес онтологизације гносеологије на Западу. Декарт је кроз чувену реченицу *Мислим, дакле јесам (постојим)* поставио тај идентитет мишљења и постојања. Гносеолошки слоган би пре био: знам, дакле одређујем постојање или: знам Господњим Знањем, дакле Њиме одређујем постојање. Можемо то представити и у облику (претпоставка)→(закључак): Ако Господње Знање онда постојање. Не може постојање да одређује Господње Знање, већ Господње Знање одређује постојање. Господње Знање претпоставља постојање. Господње Знање (=Господ Бог) ствара и прави постојање и не може оно бити дефинисано постојањем, већ оно дефинише постојање.

Да, некада је у теолошко – философским расправама потезано то питање ако Господ зна ко ће се спасити, а ко пропасти зашто онда нешто не учини да спасе оне који пропадају? Наравно да ово питање код човека покреће његова себичност, јер човек када је у некој неприлици и невољи гледа да се извуче, да "сачува своју кожу". И човек у своме духовном слепилу често поистовећује "сачувати своју кожу" са Спасењем. Али ко каже да Господ ништа не чини? Није ли Господ и објавио кроз посланика Господњег – Павла Своју Вољу: Бог хоће да се сви људи спасу и да дођу у познање Истине (Тим. 2, 4). И у овој објави Господњег Знања видимо прво једнакост између Спасења и Познања Истине. Дакле, Познање Истине је Спасење, јер познање Истине јесте познање Господа

који је Истина и који је рекао за Себе да је Истина. Друго, објава Господњег Знања нам казује да Божја Воља јесте спасење и познање Истине за све људе. Господ хоће спасење и познање истине за све људе. На који начин ће то бити, већ смо рекли да то само Господ Бог зна. То само Господње Знање зна. Господње Знање је дало знање људима да ће то бити тако, али не и како ће то бити, премда одређени богомолитвени начин је дат људима да га примењују у циљу спасења људског рода.

Видели смо да из Господњег Знања извире и Спасења и да је пренадзначено за свакога човека. Ствар је само човекове одлуке, избора, воље да ли хоће Божје спасење и да ли хоће да дође у Господње Знање. Дакле, Бог може и Бог хоће да спасе и исток и запад, и север и југ, и људски род и читаву васиону и сав свет и да све уведе у Господње Знање. И Бог хоће да и ми то хоћемо, јер Божја воља је дала људски избор и тиме је Божје хтење предодредило људско хтење, људску слободу. Господње Знање зна унапред за шта ће се сваки човек определити, па опет Господње Знање (=Господ Бог) нам објављује да Хоће да се сваки човек спасе и да уђе у Господње Знање.

На пример хиљадугодишња Византија је живела и трајала и надахњивала се Господњим Знањем. Хиљадугодишњи неразрушиви духовни бедем који је одолевао сваком искушењу. Али морало се кренути другим историјским путем. То је био захтев богопромисаоног руковођења историјом и догађајима. Морало се поднети последње искушење: ". . . пропашћу спаси, кад није другог спаса, казном награди за грех; Господи, господи, пропашћу спаси нам душу, кад није другог спаса." Ови стихови Настасијевићеви као да нам откривају то последње искушење које се мора проћи, које је прошао и Богочовек и који је морала да прође Богочовекова Византија да би и даље остала Богочовекова. Физички пропале Византија и средњовековна Србија, кроз ропство духовно васкрснуле су носећи у својим недринама трезор и ризницу Господњег Знања. Видели смо како то изгледа на примеру патријарха Пајсија. Овим поступком нам је Господње Знање открило како може све да се спасе, како може и пропашћу да се спасе и падом да се уздигне и унужењем да се узвиси. Зато су Византија и Србија пример као светле државе и заједнице које и кроз пропаст проналазе спасење и долазе у Господње Знање. А видели смо на који начин се то чини на примерима патријараха и архијереја из доба турске окупације.

Из овога видимо како Господ све може да претвори у оруђе спасења, чак и оно што се само по себи супроставља спасењу може у једном богопромисаоном преокрету да постане оно што ради у правцу спасења. Тако и онтологизација, ако можда и није сама по себи нешто повољно, она у једном богопромисаоном усмерењу може бити нешто корисно и повољно. Јер ако се само обрну одрази у огледалу све долази на своје место. Конверсизам постаје благоуслерен и постаје духовно поучан и користан. Дакле, и тај онтолошки редокционизам ако се

отвори као пупољак постаје један сасуд у који може да се улије Господње Знање и поново улази у гносеолошки духовни ток.

Не треба гледати гносеологизацију и онтологизацију као два супростављена начела, па које начело победи оно је исправно. Ствар више личи на онај увелико поменути симбол обрнутог у огледалу. То је онтологизација у односу на гносеологизацију, обрнути приказ у огледалу или тачка на кружници која је описана око свога центра, а тај центар јесте гносеологизација у чијем језгру стоји: Господње Знање.

Из тог центра који се покреће Господњим Знањем размерава се круг над безданом (Прич. Сол. 8, 27) и тиме се одређује читава онтологија. Јер морамо бити искрени и рећи да се у Древности (Антици) Биће везивало за ово страни свет. Тек Платон га везује за свет идеја. Али и Парменидово Биће=Јесте везује се за именовање Бога: Ја сам Онај који Јесте (2 Мој. 3, 14). Ипак, Јесте је синоним за Личност, а Биће је код Елећана, па и код каснијих незнабожачких мислилаца, било, ипак, безлични принцип којим се другоименује овај свет и васиона. А Господ је, видимо и кроз овај Мојсијев исказ, знанодавац који кроз своје знанодавство даје објаву Божјег Имена: Јесте!

Однос у Антици није онакав као у каснијој демаркацији: гносеологизација–онтологизација. Грци су, поред доста јаке умности, ипак били незнабошци, а старојевереји су, ипак, богознанци – носиоци објаве Господњег Знања, док су хришћани постали поседници Господњег Знања.

Одвајањем Помесне Латинске Цркве, кроз филиоквизам, од Православне Васељене, читав западни свет је постао као тачка на кружници удаљена од центра Господњег Знања. У каснијим духовним поступцима Запад је обновио на један искривљен начин незнабожачко наслеђе и постао највише преко Томе Аквинског аристотелоцентричан. Зашто је то искривљен начин? Зато што латински учитељи нису на незнабожачке мислиоце гледали као на незнабошце, као на оне који нису знали истинитога Бога и Божју науку, већ су на њих гледали као на највеће зналце и неприкосновене ауторитете. С друге стране на Истоку, иако су имали одређено поштовање према незнабожачким мислиоцима, они су их, ипак, видели као незнабошце, а Григорије Палама је хеленско наслеђе назвао чак јелинском јереси⁴⁶. Православни Исток је имао пуно разумевање за незнабожачке мислиоце као незнабошце који нису могли имати знање и свест о Истинитом Богу, премда је Он био и њихов Бог – Бог незнабожаца (Рим. 3, 29) и богопромисаоно је управљао њиховим духовним и физичким поступцима. Дакле, незнабожачке мислиоце и народе правдало је њихово незнабоштво. Латинско–јеретичко–филиоквистичке учитеље није могло ништа да оправда

⁴⁶ СВЕТИ ГРИГОРИЈЕ ПАЛАМА: СЛОВО У ЗАШТИТУ СВЕШТЕНО ТИХУЈУЋИХ, КУЛТУРА ПОЛИСА УДК 27 – 852. 5, стр. 622

зашто су напустили центар Господњег Знања коме су до тада њихови духовни преци свесрдно припадали.

Бог зна ако и онтологизација није била покушај да се све то предупреди, али сваки следећи потез је Латине све више одвајао од центра Господњег Знања, доводећи можда и до тежег духовног стања чак и у односу на незнабошце. И као заразна клица, са великим степеном духовног и физичког насиља, ово духовно стање је почело да се шири и по западним сферама као пандемија. Само имуни систем западних светова могао је да заустави ово ширење, онолико – колико је наравно могао.

А центар Господњег Знања стоји како стоји у својој вечној непрекинутости. Тај центар Господњег Знања је уствари лек за сваку таму незнања, па и незнабоштва. Он је лек и од те инверзности и конвертности, само је питање колико је ко спреман да прихвати.

Центар Господњег Знања јесте константа свакога знања и ниједно знање не може да буде знање без Господњег Знања. Свако знање је само Господњим Знањем знање. Непризнање тога поново баца људски род у таму незнања и успоставља царство незналоства. Истини за вољу не можемо апсолутно напасти онтологизацију или неке блискоисточне и далекоисточне концепције. Поменули смо да људи несвесно и не знајући користе се Господњим Знањем. Потребно је знати Господњим Знањем, такође, и Господњим Знањем знати Господње Знање. Уласком у Господње Знање појединачни човек и цео људски род стиче увид у свако знање. Баш као по речима Господњим које кажу да посланици Господњи не треба да се брину шта ће рећи и како ће говорити, јер ће их Свети Дух Божи научити свему (Јн. 14, 26) и они који следе Господње Знање стећи ће свенауку Господњу и постићи степен полихисторске свеучености баш онако како су то постизали патријарх Фотије и Михаило Псел.

Негде у вреви живота помало смо заборавили на одјеке прошлости и на она времена писаца које смо поменули. Заборавили смо учења свенауке Господње која је протекла кроз ове личности које су у свему ушле у струјања Господњег Знања. Понекад нас и чуди та хиљадугодишња византијска пракса у свим областима живота и духа. Њена научна достигнућа, философски узлети, уметничке вредности, богословска дубина из савременог угла делују скоро па немогуће, а она су некада била део свакодневног живота. Постојање склада у тој чудној, мало је рећи, држави јесте и дан данас запрепашћујуће. А она је у својим редовима имала оне који су живећи Господњим Знањем сејали свенауку Господњу по читавом свету и показивали највише домете те невероватне и немогуће Господње свеучености. Али оно што је било немогуће било је стварност те цивилизације. Зашто смо ово одједном почели да пишемо? Па, баш зато да бисмо указали колико практична може бити сама примена Господњег Знања. Доказ те праксе јесте једна држава и цивилизација која је трајала хиљаду

година. И у тих хиљаду година она није била неки пуки празни садржај већ једна свеиспуњеност Господњим Знањем. Данас после пада Цариграда лако је ликовати над рушевинама и учитавати им неко своје историјско тумачење. Али по православном учењу спасења и нема без искушења. А видели смо да спасење није ништа друго до познање Господњег Знања. И тако је требало да се деси велико историјско искушење.

Као и Византија и средњовековна Србија је историјски прешла у турско ропство и самим тим она је добар пример проучавања и сагледавања Господњег Знања. Иако упавши у тешко ропство са хиљадама уништења око себе и према себи Србија и стари Срби су у истом том времену писали, стварали, проналазили решења. У манастирима су оснивали училишта и школе, правили скрипторијуме и конструисали штампарске машине, писали букваре и уџбенике, бавили се мудрошћу и књижевношћу, имали су мајсторске делатности, али и архитектонска и научна решења. Све то један поробљени народ чини Господњим Знањем у Господњем Знању кроз Господње Знање.

Пример патријарха Пајсија, витеза Господњег Знања, је очигледан. Поред њега у турској окупацији кроз 15, 16, 17, па и 18. век писало је и стварало мноштво писаца. Пример грофа Ђорђа Бранковића (1645 – 1711) више је него поучан. Он је у заточеништву у Хебу написао невероватних 2681 страну *Славеносрпских хроника*. Само тај пример је довољан да нам покаже то знање Господњег Знања и да нам покаже како Господњим Знањем знамо Господње Знање.

Пут православног света није пут удобности и опуштености. Други духовни светови можда могу себи приуштити то задовољство. Друге цивилизације можда могу имати материјална богатства, изобиље информација и самоувереност у говорењу и делању.

Стицање Господњег Знања јесте пролажење кроз одређено мучеништво тог истог Господњег Знања. Зато народна мудрост каже: Без муке нема науке. Путовођ нам је увек гологотски пут Господњи кроз који се мора проћи да би се дошло до Васкрсења. Тако и ми морамо кренути Господњим Знањем кроз муку Господњег Знања да бисмо дошли до Господњег Знања.

Наравно да имамо и ону параболу искања Царства Божјег да би се све надодало, самим тим искање Божјег знања нам надодаје Господње Знање, али сви ови путеви искушења и мука јесу искања Божјег знања и јесу проналажење Господњег Знања. Зато је изобилна и свебогата Византија морали проћи и путеве искушења и мучења. Зато је и златовека средњовековна Србија морала проћи кроз голготу страдња, све на путу Господњег Знања кроз мучеништво Господњег Знања зарад долажења до Господњег Знања.

Да, и ту је скривена историјска динамика оних трагалаца Божјег знања којима се искањем тог знања надодаје свако Господње Знање. И пре свега земље

ове цивилизације биле су изобилне у Господњем Знању, па је из тог изобиља долазило и свако друго изобиље.

Напредовање у Господњем Знању често је неприметно и понекад у спољашњем смислу делује саблажњиво. То је последица незнања народног. Видећемо да обични људи хвале достигнућа и успехе многих неправославних народа и држава желећи при том да обезвреде и свој народ, али и своје целокупно духовно наслеђе. И ту је на снази оно незнање народно за које се моле архијереји на службама. Јер то незнање је заиста једно заслепљење оних који пребивајући у тами незнања не могу духовно да виде и да се отворе за Господње Знање.

Прво, ми не можемо да прописујемо границе Господњем Знању, јер Господње Знање дише где хоће и други народи нису ускраћени за дарове Господњег Знања, баш зато што је то искључиво Божја одлука која одлучује коме и како ће уделити Господње Знање.

Друго, на жалост народно незнање није се упознало са својом прошлошћу на један адекватан начин. Оно не чита списе своји старокњижевних мислилаца којих на жалост и нема у школама и тамо не може да се упозна са свим њиховим знањем стеченим Господњим Знањем, знањем које је Господњим Знањем сазнало Господње Знање и Господњим Знањем примило сва знања.

Ако у туђем видимо само лепо, а у своме само ружно питамо се да ли смо добро сагледавали ствари. Јер да је народно незнање у себи пронашло Господње Знање оно више не би робовало тами незнања и све би могло да види на један свеобухватан начин. Народна незнања је подигло сенку незнања над оним Господњим Знањем које се налази у њему и тако је његово духовиђење постало искривљено у давању релативних предности. Јер из тог незнања говори завист према туђем и сујета према своме, а и једно и друго јесте слепило које је произвела тама незнања.

Да то знамо у нама би сваки такмичарско–гладијаторски дух замро и ми бисмо видели само победу Господњег Знања. Господњим Знањем сазнајући то ми Господњим Знањем знамо за победу Господњег Знања. Отворивши срце за Господње Знање, које је већ у њему, народно незнање уклања сенку незнања над собом и почиње у пуноћи да дише и живи Господњим Знањем.

На жалост често се робује лажном сјају и гламуризму који нам заслепљује духовни вид и ми губимо унутрашњи вид који нам обезбеђује да се окренемо ка Господњем Знању и да живимо Господњим Знањем без обзира на околности и спољашње прилике. Величајући многе секундарне вредности ми смо упали у заборав Господњег Знања и само се Господњим Знањем можемо вратити у познање Господњег Знања.

Окрећући се према спољним вредностима нисмо увидели вредности наше чији је центар Господње Знање. Било је потребно истрпети искушења, али

слабост људска није могла да издржи ударе вредности које су њима као људима стране. Чак ни западни свет више није оно што је био у доба Анселма и у доба Декарта. Они су се бар потрудили, нешто су покушали, можда су омашили, али бар су пробали да дођу до Истине. Данас се просто људи препуштају падању и у њима чак ни нема никаквог труда.

А узлет Господњег Знања, онакав какав је Његош чинио, подстакнут је самим Господњим Знањем у нама. И то није Икаров лет, већ Фениксов лет који нас диже из пепела. Дакле, потребно нам је Господње Знање да бисмо Господњим Знањем узлетели до Господњег Знања. По предањаским речима Исака Сирина: "Сиђи у своје срце и наћи ћеш у њему лествицу за пењање у Царство Божије", јасно се осликава пут Господњег Знања који мора да се пређе. Дакле, човек Господњим Знањем призван силази у себе, у своју унутрашњост, у своје срце и тамо налази Господње Знање, а од тог Господњег Знања ничу лествице Господњег Знања којима се он пење у Господње Знање. Можемо додати и помало његошевски да човек у своме срцу када дође до Господњег Знања задобија крила Господњег Знања којима узлеће у Господње Знање.

Узлет Господњег Знања који је Његош показао у својим делима јесу духовна крила Господњег Знања која некада могу и дословно да се добију онако како их је задобијао и пророк Језекиљ. Господње Знање је у Његошу производило богонадахнуће. То је чинило и у свим Пророцима, Апостолима, Оцима, Учитељима, учењацима Божје науке, свеученим носиоцима Господње свенауке, мудрацима Божје мудрости, надахнутим прегаоцима Божје вештине и многим другима знанима и незнанима и само Господу знанима.

Узлет Господњег Знања јесте оно што се налази у срцу бића постања, света и човека. И тај лет Господњег Знања изводи читав свет у светлост Господњег Знања (=Господа Бога). Лествица Господњег Знања јесте лествица по којој свет преко човековог уздизања исходи у царство Господњег Знања. Његош и Исак Сирин су нам то лепо предочили као и сви остали светли духови православне васељене.

Зашто песничко богонадахнуће? Зато што још Мојсије објављује да је Господ Сила и Песма (2 Мој. 15, 2), ово све добија пуноћу у Јовановом Јеванђељу по коме Бог беше Реч (Јн. 1, 1). Зато кроз песничко богонадахнуће видимо тај јасни узлет Господњег Знања и видимо то лествично успињање Господњег Знања. Тај језик као да је испуњење свих духовних образаца: науке, богословља, философије, уметности . . .

Ако је Господ Песма, онда се некако кроз песнички израз најбрже, најлакше и најједноставније саопштава Господње Знање. Тако песма Господњег Знања постаје кључни образац израза којим се обзнањује Господње Знање.

Многи мислиоци дошли су до закључка да песнички језик је истоветан, ако и не превазилази математички језик када је у питању изражавање Истине. А то

јесте баш зато што је Господ Бог непосредно обзнањен као Песма, Реч, Сила. Тако да песма Господњег Знања обзнањује реч Господњег Знања кроз силу Господњег Знања.

Господ је одредио да пошаље Своје мудраце, пророке, књижевнике (Мт. 23, 34), оне који ће учити Господњем Знању, који ће бити мудраци Господњег Знања, књижевници Господњег Знања, пророци Господњег Знања, једном речи они који ће бити учитељи Господњег Знања. Доста њих смо поменули и у овом тексту.

Наравно, апостол Павле каже да не могу сви то бити, али кроз Божју љубав сваки човек може стећи највиши могући степен Господњег Знања. Ипак морамо се учити од таквих као што су Његош и Сирин, Фотије и Пајсије, Максим и Николај. Јер они су ти мудраци, књижевници и пророци које је Господ послао, јер они су ти учитељи науке Господњег Знања. Пратећи њихов духовни пут ми уствари пратимо пут Господњег Знања.

Када смо направили паралелу између гносеологизације онтологије и онтологизације гносеологије ми смо рекли да је однос као одраз у огледалу. Да је неко гносеологизацију онтологије претворио у онтологизацију гносеологије. Дао је предност другостепеном у односу на првобитно. И тиме је биће добило предност у односу на знање. Да је Господње Знање уствари сам Господ Бог то је наглашено више пута у овом тексту. Заправо ми смо настојали на том путу да једино Господњим Знањем можемо имати познање Бога. То не можемо имати дубинским улажењем у биће света, у матицу постојања, јер све је то, да тако кажемо, испод Господа или другачије Господ све то надилази. Али Господњим Знањем ми можемо доћи до богопознања и тиме упознати онога који је узрочник постања, бића света и постојања. Зато је гносеологизација примарнија у односу на онтологизацију. Онтологизација самим тим редукујући гносеологију окренула се ка оностраном бићу света, причи о постојању или непостојању света и тиме је избацила тему Бог из свог теоријског и духовног видокруга. Зато је секундарце због те теме бића света почео да интересује космос, биљни и животињски свет, човек као нека антрополошка категорија. Све ове спознаје, да будемо начисто, не могу се задобити без Господњег Знања (=Господа Бога) који је виновник универзума, разних бића и на крају човека који је Чело – Век тј. Челник Вечности у својој боголико скривеној изражајности. Нажалост све је то кроз онтологизацију одбачено. Људе је почела да интересује искључиво оностраност тј. свет који егзистира самостално који је као нека врста божанства, неки космотеос. Све то је дубински промашај Запада који тим путем неће ништа пронаћи, неће ништа открити, већ ће само још дубље упадати у таму незнања. Како нам о нечему створеном не може рећи Творац тог створеног или то тварце које су само делице те творевине могу нам боље рећи о тој творевини од самога Творца?

Окрећући се ка творевини, или прецизније ка проучавању творевине, западни човек више ништа није гледао кроз Господње Знање. Не гледајући више стварност кроз Господње Знање он више није могао ништа ни спознати и упао је у царство незнања и незналаштва. Он је смислио и један пригодан назив за то: агностицизам. Један интересантан идеолошки конструкт који је покушао да одреди људско незнање. Али не можемо знати чак ни људско незнање без Господњег Знања. Постављамо једно циркуларно питање: како можемо знати да не знамо ако већ не знамо и не можемо знати? Одакле нам знање да не знамо? Видимо да је и то, ипак, откривено Господњим Знањем. То је она динамика Божјег знања и људског незнања. Ако останемо без Божјег знања, онда нам остаје пустош људског незнања и човек дубински не зна људско незнање, не зна да не зна. Ако само спозна да не зна, онда је већ на снази Господње Знање које је открило људско незнање човеку.

Окретањем свог духовног погледа ка оностраном бићу света Запад је дошао и до једног секуларистичког погледа на свет. Неки, попут Спинозе, су поистовећивали онострано биће света са самим Богом. Овај свет, васиона јесте Бог. То су биле идеолошке претпоставке за секуларизам. Из секуларистичке претпоставке више ништа није долазило од Бога, чак ни духовна и црквена власт. Све се некако илузорно самоосновало. А ако нешто има силу самооснивања, онда то нешто је Бог, онда то нешто мора бити савршено, безгрешно, неограничено. Али видимо да ствари очигледно не стоје тако – онострано биће света је трошно, пропадљиво, смртно, предмети и ствари у њему су такве. И тиме је онострано биће света постало идол и тиме се промашила Истина о њему и сва истраживања оностраног бића света постала су крајњи промашај, јер се омашила Истина о њему, а прва истина је да онострано биће света није Бог, већ Божја творевина. Незнабоштво је поново захватило многе западне духове.

И тиме када се искључи Господње Знање из сваког расуђивања, онда не остаје ништа друго него да се прогласи владавина агностицизма – владавина незнања. Али и у томе има неке искре Господњег Знања. А та искра Господњег Знања јесте признање, а самим тим и знање да не знамо. Господњим Знањем знамо да не знамо, Господњим Знањем спознајемо да не знамо. Можда то нећемо јавно саопштавати као неко Вјерују, али ће нас наш методолошки поступак разоткрити. Ако тврдимо да не знамо, онда смо дошли до знања о нашем незнању, а пошто свако знање јесте производ Господњег Знања, онда смо Господњим Знањем сазнали да не знамо, онда смо Господњим Знањем спознали своје незнање. И зато речи Светога Саве, о нескривености Божјег знања пред људима и људским незнањем, више су него упутне.

И ту је битан тај неуралгични тренутак гносеологизације онтологије, а то је да једино Господњим Знањем можемо знати онострано биће света које није

ништа друго до Божја творевина и Постање. Једино Господњим Знањем можемо спознати и упознати онострано биће света и не можемо сводити Господње Знање на биће, већ биће треба преобразити у светлости Господњег Знања. Тај поступак је и показао Максим Исповедник. Тако да и најситнија честица и васионски склоп може се једино знати Господњим Знањем и може се упознати само кроз Господње Знање. Док Господње Знање не отвори путеве упознавања и сазнавања оностраног бића света не може се спознати ниједна делица тог истог бића света.

Свакако да многи ствараоци на разним пољима ће се лично исповедити да не знају како су дошли до одређеног духовног решења било на пољу уметности, науке, философије, богословља. Али речи Господњег Знања из уста посланика Господњег – Павла више су него значајне: "А о жртвама идолским познато нам је да сви имамо знање. Знање надима, а љубав изграђује. Ако ли неко мисли да нешто зна, још ништа није сазнао као што треба знати. А ако неко љуби Бога, тога је Бог познао"(1 Кор. 8, 1–3).

Самим рађањем упознајемо свет око себе, понекад загонетно и не знајући да га упознајемо и не знајући како га упознајемо. Просто га прихватамо и срастамо с њим. То је зато што је човек саткан од елемената овога света, али само спознавање и упознавање посао је Божји, то је посао Господњег Знања. Видимо да спознавање тог света некако је независно од тог самог света, као да није од овога света. И ако покушамо да се сетимо како је то изгледало, онда је баш тако. Знање усмерено према спољном свету јесте независно од овога света, није од овога света.

И ако је човек створен у божанском магновењу ни из чега као тренутак боголикости, онда он још није спознао као што треба да зна и оног момента када постане од Бога познат, а то је тренутак у вечном Божјем знању, тада он почиње да улази у Господње Знање и Господњим Знањем упознаје и себе и свет, и видљиво и невидљиво и Господњим Знањем се узноси у пределе и области царства Господњег Знања.

Јер човек познат од Бога при тренутку стварања, а у Божјем предзнању знан да ће бити створен, он настајући ни из чега, такође се због грехопадног стања рађа у незнању. И као што смо рекли спознаје све око себе, јер је од тих елемената настао и прихватио је свет зато што је са њим срастао. Али он већ тада улази у Господње Знање и не знајући он почиње раст у Господњем Знању. Али на том животном путу предстоји много препрека и искушења. Демонских препрека и ђаволских искушења и он се ломи. Да ли ће истрајати на путу и да ли ће издржати стазом Господњег Знања? Сам Господ Зна да ли ће истрајати и да ли ће победити сва искушења и зато му је неопходна сва могућа помоћ и подршка Господњег Знања. И он је има. Само је потребно да отвори срце за то, да отвори срце према Господњем Знању које је у њему и из кога креће лествица

Господњег Знања према царству Господњег Знања. Да, треба ући у пределе Господњег Знања, али се мора бити као дете, као новорођенче од кога је и кренуо на овај пут идући стазом Господњег Знања.

Процеси гносеологизације онтологије и онтологизације гносеологије, видели смо, имају своје историјске разлоге и своје историјске почетке. Наравно, очигледно је да ми кроз овај текст нисмо хтели да уводимо никакву уравниловку нити било какав гносеолошки егалитаризам већ смо указали на то да је онтологизација гносеологије суштински рефлекс (одраз) гносеологизације онтологије. Једна изврнутост у огледалу. Као таква она није без резултата и није нешто што је у свему испразно и до краја промашено. Ипак, у покушају да некако поправи западно духовно скретање, које се покренуло филиоквизмом, онтологизација је уводила одређена начела као што су: принцип објективности, покушај упознавања света оностраности, жељу за истином, инвазивна научна истраживања . . .

Ипак, та изглобљеност остала је трајна повреда западног света, повреда коју је западни човек неком рационализацијом, неким самооправдањем претворио у здравље и своју је болест представио као пример здравља и како здравље треба да изгледа, а своју голотињу је приказао као царево ново одело. Поред те ауторекламе дошло је и до насилно–наметљивости којом је Запад хтео по сваку цену да наметне своје закључке некако највише онима од којих је и сам потекао, а то су Православна Васељена и народи који су у њој живели и обитавали. Да би се створио и обезбедио "нови" идентитет потребно је уништити "стари". Понекад је то укључивало и физичко истребљивање чије примере у историји је излишно помињати.

Док је православно–западни свет до 1054. године имао интелектуалце, мислиоце, научнике и богослове као што су: Иларије Пиктавијски, Амвросије Медиолански, Августин Хипонски, Јероним Стридонски, Викентије Лерински, Јован Касијан, Генадије Масрсељески, Фулгентије Русписки, Патрик Ирски, Бенедикт Нуријски, Григорије Велики итд. дотле је Запад био једно у Богочовеку Христу са Истоком и дотле је живео, дисао и постојао Господњим Знањем и сав је био у Господњем Знању. На жалост, Запад је пао у таму незнања, у мноштво незнања и онда је једно незнање смењивало друго и онда је једно незнање нападало друго и на крају би незнање уништавало оно друго незнање.

И тако је заваладао мрак игнорантизма у областима у којима је некада владало Господње Знање. То не значи да је Господње Знање апсолутно напустило ове области, али ти народи и те области обитавају у несвести и незнању Господњег Знања. Тако они несвесни и не знајући да нешто раде по налогу Господњег Знања чине много тога по упуту Господњег Знања, али не знају да је то Господње Знање. И тако као да и данас одзвањају речи са Крста

Господњег: Не знају шта чине (Лк. 23, 34). Они Господњим Знањем, не знајући то исто Господње Знање, чине доста тога по налогу и упуту Господњег Знања.

Било како било, ипак, незаустављиви ток Господњег Знања наставља да гносеологизује (знанослови) природу, свет, постање и да све то из преображаја у преображај уводи у светлост светлости Господњег Знања.

Мандић Давор

ЛИТЕРАТУРА:

1. Библија или Свето Писмо Старога и Новога Завета у преводу Ђуре Даничића и Вука Стефановића Караџића, "ГЛАС МИРА".
2. Свети Максим Исповедник: Гностички стослови, СТОСЛОВ ПРВИ, превео Петар Јевремовић, Верујем.орг.
3. Свети Максим Исповедник: Гностички стослови, СТОСЛОВ ДРУГИ, превео Петар Јевремовић, Верујем.орг.
4. THE HOMILIES OF PHOTIUS PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE, *English Translation, Introduction and Commentary* by CIRIL MANGO, HARVARD UNIVERSITY PRESS Cambridge, Massachusetts, 1958.
5. РАССУЖДЕНИЕ МИХАИЛА ПСЕЛЛА ОТНОСИТЕЛЬНО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СМЕРТИ, myriobiblion.byzantion.ru.
6. Свети Сава: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1986.
7. Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета, Београд, 1968.
8. Петар II Петровић Његош: Горски Вијенац – Луча Микрокозма, ПРОСВЕТА, Београд, 1982.
9. Петар Петровић Његош: ЛАЖНИ ЦАР ШЋЕПАН МАЛИ, Матица Српска – СКЗ, Нови Сад – Београд, 1969.
10. Свети Владика Николај Велимировић: Кроз тамнички прозор, СВЕТИЈАКОВ.ОРГ.
11. Вук Стефановић Караџић: Примјери српско–словенског језика, у Бечу, у штампарији јерменског манастира, 1857.
12. Конастантин Каварнос: Византијска мисао и уметност, **ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕДИ**, ВЕРСКОНАУЧНИ ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА ГОДИШЊЕ ГОДИНА IX, 1978. Број 1 – 4.
13. Complete Philosophical and Teological Treatises of Anselm of Canterbury, The Arthur J. Banning Press Minneapolis, 2000.
14. РЕНЕ ДЕКАРТ: ПРАВИЛА за усмјеравање духа, РАСПРАВА О МЕТОДИ правилног вођења свог ума и истраживање истине у наукама, ИСТРАЖИВАЊЕ ИСТИНЕ природним свјетлом ума, С латинског и француског превео и коментаре додао др Марко Вишић, ОКТОИХ 1997.
15. Рене Декарт: МЕДИТАЦИЈЕ О ПРВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ, Београд, ПЛАТО, 1998.
16. Преподобни Јефрем Сирин: *Сузна мољења*, Светосавље.орг.
17. Преподобни Исаак Сирин: ПОДВИЖНИЧКЕ ПОУКЕ, Манастир Хиландар, 1998.

18.СВЕТИ ГРИГОРИЈЕ ПАЛАМА: СЛОВО У ЗАШТИТУ СВЕШТЕНО ТИХУЈУЋИХ,
КУЛТУРА ПОЛИСА УДК 27 – 852. 5